

ЕВРОПАЧАС, ПРИЧАСИЧАС, ЧАСОВЫЙ

С. 8 ЧРН 1894

Տարեկան 10 ֆր. ունի - 4 րու.
Վերաբենակ 6 ֆր. ունի - 2 րու. 50 կու.
Մեկ թիւ կամ 1 ֆր. - 50 կու.

ԹԻՒ 2, ՓԵՑՐՈՒԱՐ

ՈՒՍՈՒԹՅԱԳՎԵՆ

ԲԱՆԱԿԻՐԱԿԱՆ

ԲՈՂՈՉՈՒԹԻՒՆ

ոյն սահմանա ուղարկում են
200 մի կառժ յօդուած
վերաբերալ նովկան
յատու անուան սուպ-
գամանութան, որ
թարգմանեց ուսուեր-
նիս հորս և ինսակի է
նիմի կամական չա-
մասարման պրոֆեսու-
թան. (տե՛ս Փառա-
գաման Օնութեան Հյու-
ման Կլասիկական Փալոգուն, Տոմ II. և 2.
էջ 104. Մոսկա 1892. Հզրաւանական տեսքին. Համ-
պահ պատճեն վարապետութան եւ սահմանարու-
թան, առա. II. գր. 2: Մովկան 1892:)

«Սահման կարաւնութիւնն է կովկան և
ալիու Անն: Դասական աշխարհագրական յա-
տու անուանց ցանկին (հոմենկատր) պատ-
կանալ ամենայատնի եւ մինչեւ ցայծմ բաւա-
րար կերպով չմեջուած անուններից մէկն եւս,
անտարակցու, Կայքած բառն է: Ալբրիխն գործ
է ածում տակաւին շնորհառի գրուածոց մէջ,
եւ՝ ըստ երեւութիւն՝ կովկանա պարանոցի

հասարակ աշխարհագրական անունն է նշանա-
կում. բայց այդ բառը չէ կարել մէկնել ոչ
Յունաց եւ ոչ կովկանան լեզուներից: Կովկա-
սեան լեզուականները մինչեւ ցայծմ չունին իւ-
րեանց լեզուներում այդ երկրին յատակ մի հա-
սարակ կոչումն, եւ միայն Ալադիիկաւկաս քա-
զարի մաս գտնուած տեղն՝ Խնդուչները՝ կոչում
են կողից: Ե հնում այս անունը չէ պատահում
ոչ սեպածեւ արձանագրութեանց եւ ոչ Սուրբ
Գրքի մէջ ևսկ միշն դարու Հայոց եւ Սրբ-
աւացուց Հեղմաները այդպէս կոչում էին մի
միայն կովկանան լեզունց գիւտոր շլթյուն:²
Ըստու ամենայնիւ Կայքած կոչումն՝ ակներեւ
է որ պատկանում է իրանական բարբառաներին.
Եւ կարող է միանգամայն ճշշտմեամբ մէկ-
նուիլ զանդիկ կար: — (պահլաւի կա) «թա-
գաւոր» եւ Հին-իրանական կու³ — «լետոն»
բառերի մինորդութեամբ՝ թափաւոր - լետոն:
Կովկանան պարանոցի ձիւնապատ գծերի փա-
ռայեղ տեսարանը մէջ հրացում ու ապշու-
թիւն պատճառած պիտի լինէր Ասիսյ իրանա-
կան ցեղերին, յորոց պէտք է կարծել՝ թէ
այս անունը փոխ առին նաեւ Փոքր Ասիսյ Ցց-
ները: Այն խոր եւ ակներեւ հետքերը, որ իրա-

¹ Ձեմն ընդ է, որ բնակում է Հիւնաստանի Կովկա-
սի Ալադիկան գաւռուի Սուրբէն բաժնում: Գլուխ:

² Ճիշտ է բրեք առ միշն դարս Արքացիք վոլու-
մանեւն զատ ուրիշ առևէ կու առյն կովկանու: Խոր-
անաթօթ են պրա. կօն, կամ ոչ հագոյն պահանդիք կու,
եւ առելի զի՞ զանդիկ կը: ԽՄ:

Նական տարրը թողած է ամենուրեք կովկասում, մասամբ ակնարկում են այն իրողութեան վրայ, որ իրանական բարբառներից մէկը, հաւանական է, որ կատարում էր նշյալ գերը ինչ որ պյու Պարսիկ խաղոն կատարում է Անդամում, և թէ Յունաց սովորութեալ, գոյցէ, հասարակ լիզուաւ կովկասան սարերը կօսում էին Թագաւոր-ի եանու:

Խոշակն ընթեղողոց տեսնում է, սոյն յօդուածով՝
զգածածիկ զարուհածը՝ “Ի՞ն - իրանական”, պրոֆ.
Գոյնչ Հ մէկնում, անք ի բրոսնիկ ան օջուղեամբ չէ
որորու Եթ ենք նոր կարծիքով ասողով ի հրանաս
ցներ են ապօք Կովկասում, եւ արգես ապրն ևն
նոր եւ իցէ. Ան երլու Ներեց թեղերի Ներկայութիւնս ի
հունա Կովկասում այնին չէ ասպարցանում եւ հարցո
չ լուսաբանում. Ցանկաի է այս առիթի ևնի հերպացի
գրանականների կառօքեք:

Մուկուտ, Դեկ. 25, 1893: (Ենթ 6:)

Խ. ՅՈՎ ՀԱՆՆԻՍԵԱՆ:

Կառավար անուան անվիրեց ստուգ արանու-
թիւնն հաստատել գեռ այսօր չէ Շնար. ըստ
մասին մեղ Հայոց համար բաւական է մեր ազ-
գային մասնագետոթիւնը: Թէ երբ եւ ո՞ր ճամ-
ուով նախնի Յունասի (սահմանականութեցոց)
քով այս Կապածօս, կո՞սո՞ս ձեռն առած է հոչշա-
հաւոր լիռան անուոն՝ բաւական մթնոլի խնդիր
Է՝ մեր ինքնդեն դուռը. ստոց կ'երեւայ թէ
Արեւմտեայք այս անուանակոչութենէ զատ ու-
րիշ մը չեն գիտեր Խով թէ բնիկ տեղացիք ի
սկզբանէ ինչ անուն կու սային իրենց զայ տի-
րող երինաբերձ ահաւոր հսկային՝ բորբոքնն
անձանօթ է: Նթէ այսօր ոչ միայն ինչուշերն
ըստ կունին, այլ եւ՝ ըստ այլց վիպայտենան
այն կողման ցեղերն առ հասարակ Քափեն կամ
Քափեն կ'անուանեն զիւական, անկներեւ է ո՞ր
Ուսացմէ իրենց անցած անուն ըլլայ. ինչուսն
որ այս զարարից քով ալ յեւդպականէն
փիտառեալ՝ սովորական եղած է յաջ գոբետու-
ի գիր եւ ի բան:

Մեզի բաւական է գիտնալ թէ նախնի
Երանեանց² այս լեռան տուած անունն էր Կաֆ,³
(Հաւանական Հնագոյնը՝ Կար.) ինչպէս զայսօր

1. Ηρωαντοπέδεντος (Ιερ. 275 η. φ.) ἡ μακρὰς ἐρημῶν περιφέρεια τοῦ Κάσσιου ὁρεύεται οὐκ εἰδώλων αἰγαίων, ἀλλὰ τοῦ Κάσσιου.

Պարսից քով գափ ուն : Կավ կօ (Նորագըն)՝ եւուն
է գափ կավ կօ, յորմէ տաճկ. Կավ թաղը գափ ունը) :
անոն մ'որ պարսիկ լեզուին մէջ ըստ նիշեան
աննշանակ բառ է, ուստի եւ օտարամիւս: Ըստ
ին հայերեն մատենագրաց վլայալթեան երկու
բառերն իրավում ենքամի պահուելով՝ եղած
էր իրբեւ մեկ բառ՝ հօկու գափուն: Եւ այս է
որոն արեւելեան անոնըն՝ նաև Հայոց ի հնուց
անձնաթացած իսու-ին ձեռով. այս էր թերեւն
կամ ասոր շատ նմանը, որ Յունաց առաջնին
սցցելուներն այնտեղ լցնին: Յօնը, որոն աղ-
դային ուղղագրութեան օրէկն այլազդ չէր-
ներեր գրել, բնականապէս եւ ըստ ընդհանուր
սովորութեան յոյն մատենագրաց՝ պիհ աւան-
դէր Կա ն օսօս, եւ ոչ Կակ- կամ Կափաօս:

Հայերէն մատենագրութեան մէջ՝ որչափի գիտենք՝ պարսկագէտն Եղիշէ է որ պարսկածեւ անուամբը նախ յիշած է վեռնակորումը, եւ այն իրեւ արդէն իւր ընթերցողաց ծանօթ անուամբը։
“Բազումք ի նախարարացն Ազուանից ցրուեալ եւ վասնեալ էին յամուրս միքանց Կապէճն”;³
— Եւղիշէն ուսեալ՝ թէ անկէ անկափի միջնին դարս մէջ Սեբէսու ալ նոյն պարսիկ ձեւով ըսել կու այս պարսիկ Աշհարամին։ “Թողում ձեզ զամենայն երկիրն Հայոց մինչեւ ցւադին եւ ցրուուն Ազուանից”,⁴ ուր նիք եսքերը յունաձեւ անուամբ կը հայտնի զեկուհուն, երբ կ’ըսէ։
“Եւ նոց գէմն ի լատոն արարած ի գտուարս մէծի լերին Կոստանուան, այսինքն այս արեւատեան անուամբը՝ որ հայ մատենագրութեան սկիզբէն կը սովորէր ազգը լսել։ Այսպէս՝ ասոնցմէ յառաջ՝ Ագաթինագէդի թով, ինչպէս նաեւ յետոյ յորպենացըն քով ստէպ, (ի պամա), եւ յԱշխարհագր.) միշտ յունաձեւ կը գործածուի Կոստանուան, որ տակաւ հայ յաշջրդութեան միակ ծանօթ անունը պիտի բլար։

Ծատ չանցած՝ կո-խան Հայոց յատուկ
երկրորդական ձեւ մ'ալ առած է եւ եղած կո-խա-
խա, սկսեալ կազմակատուացըն, Պետովգայ
երիցու, Ասողիան եւ այլց գրութիւններէն մին-
չեւ մեր օրերը, որ եւ է մեր այսօրւան գրիթէն
միակ յորջորջումն։⁸ Սոյն նորաձեւ կո-խան է որդ

¹ Անըլուշտ այս է առ ինձինեանի (Հնախոս. Հյուա.
լ. էջ 27.) միւսանց ապասկեռէնն օքնէան:

2. Հմայ. Խաեւ. Հինգուռիւնց հնդկու (անդացի)

Հեղմանք ուն), պայտինքն՝ հերթիկ լեռան։
Տեղիէ, (տաւ, Ա հնեաւ. 1859.) էջ 59.

4 Անդրեաս, (տպ. Պետքան. 1878.) էջ 37:
5 Անդրեաս, (տպ. Պետքան. 1878.) էջ 38:

• Խորենացւոյն Աշխարհ։

էջ անդ մը յիշուածն "առ կովկասու" (առ. Ա. Էջ 605.) և արհամական ձեռք ելածն է՝ թէ յետ

շագրաց՝ իսրեւ իրենց սովորականն, փոխանակ կաւիսու-

իրրեւ նահապետական անձնաւորութիւն՝ կ'ուզուի թորդուայ եօմեներորդ որդին եղած. 1. անտարկոյս՝ ժամանակագրավան յետագէմ խաղացքով՝ այս բարձր հնութեան մէջ այս նոր անունն զլեռնակողմը կոչուած ցուցնելու դիտմամբ:

Դառնալով կրուիսի ստուգգաբանութեան, եթէ ուզափ ուսւ գիտնականին հետ, թէ եւ առանց բաւական հաստատ կռուան մ'ունենալու, զանդիկ կամ պահլաւ ազգաց դիել՝ ասոնց կան-կոր, եւ եօն-կոր բաղադրել տալու համար, շնոր կարծեր թէ մեկնութիւնը գիտութեան առջեւ հայուական աւելի արժէք գտնէ: Հազիւթերեւս ներելի համարուի Պարսից Յեթ բարին վերջն նշանակութեան դիմել, որ է պարագութիւն, շըեղութիւն, եւն.² որով իմանալ Պարեց լեառն., եթէ ստուգիւ անոնք են լեռան անուանադիրն:

Վերջապէս եօն կամ եօն արմատ անձնն այնպէս ինչպէս որ այսօն առջեւնի անհինք՝ միշտ կը մնի անշանակ անոն մ'ինչպէս ուրիշ բիւրաւոր յատուկ անուանք:³

Թէ իրանեակի յառաջին տեսութեան կաւակասեան ձինապատ պարանոցին աշեղ ու փառայեղ տեսարանէն հիացած ապշած ըլլան, — առանց սակայն ցեղով հնա բնակութիւն հաստատելու, — ներելի է երեւակայել, բայց սույզն ու պատմականն այս եղած կ'երեւայ՝ որ արեւմտեայ երանեակը (Պարսիկ անցաւորներ⁴) այն աշագին անվերջ յաղթ շըլային ծայրն հասնելու իրը թէ յուսահասած երեւակայած էն ին նոյնպէս ալ իրենց հայրենակցացն աւտեան դա՞ թէ Գա-շ լեռ վերջ շունի, այլ բովանդակ երկիրը, զարդարէ, բողոքածէ, կը պատէ:⁵ Երանեանց այս վրիպակ գաղափարն ինքնին կը վկայէ թէ իրենց ստուգիւ անձնաօֆթ գէթ օտար՝ երկիր եր կաւկասու գաւառը:

ԽՄԲ:

¹ Այսպէս Ձևանձեր վեցից պատմագին, (ի հարցու, ուղ. Անենք. 1884), յուրէ եւ Սամեփ. Օրենքան եւ ուղիք ի ասինաց եւ յարեաց:

² Pompa, magnificientia, ըստ J. A. Vullers, Lexicon pers.-latin. etymologicum, (Bonnae, 1855). է բառն յէ:

³ Անուան անուան վրայ միմում տես նաեւ առ Հ. Պահապահ ինձնաւու: (անդ.) ուր ցեղով յառաջ կը բարուի մերժն դարերու, քանի մը հեղինակց տուու մէնիս, թիւն ներն ըստ որում Հայոց եղբայր անուան է քանակ կ'ու անձնականութիւնը:

⁴ Տե՛ս F. Meniéville, Lexicon arab.-pers.-ture. (Vienna, 1780.) բառ վէ, որ պարսիկ ստապան ալ թէ հնա դասան վրայ քը գնէ փետի թաշուն իր բոյը: — Տե՛ս եւ բոյն պու: ի Գուրգենա, դպրէ Տե՛ս անգամանէսեան, (առա. Ապ. Ապ. 1826.) է բառն կափ:

ՊԱՑՍԱԿԱՆ

ՀԱՅՆԳՈՐԾԱՑՑՈՒՑ ՏԵՇԵՐՈՒՑԵՎՈՒՑ (ԿԵՐԱԸ ՀԱՅԱՀԱՐԴՈՒՑ) Ի ԳԻՒ ԵՒ Ի ՊԵՏԿԵՐԸ
(Եղուանութիւնն)

Վատեանը Խօսելով քաղաքին վարչութեան վայ՝ Տր. Մոլնարէն յաշրդ գեղցիկ յօկուածը յառաջ կը բերէ: Արեւելեան պատերամներուն պատկանիչ ալէկուութենէն — թէ. գարուն վերջերը — Դրանսիրւանից ժայռերուն զարնուող Հայոց երկու գիւտար իմբերն երկրին մէկ նշանաւոր հիւս. արեւելեան ամրութեան ստորոտն իրարմէ բաւական հեռու հաստատեցնան: Թէպէս իրարմէ հեռու, բայց մութիւնը մանէկ ետքն ալ իրենց մէջ: Աս միութեան կամին անուունը Հայ Գուրշանիսն էր, որ բաժնուած ինումբերն իրարմէ կցեց: Կոմքսնախին դատաւորն ընկիրութեան գլուխն էր: 1730թի այս պաշտօնը տակաւին կը յիշուի: Մանաւանդ թէ երկու տարի ետքը Հայոց մեծամեծները խորհրդակցելով միաբանեցնան որ հասարակց ծախոց, պարուեաց եւ ծանրաբեռնութեանց երկը հնիգ երորդականը՝ Կերլացիք ու երկու հնիգ երորդականը՝ Եղիսաբեթապուտեցիք կրեն:

Ասկէ իրը տանուհինդ տարի յառաջ կարգաւորած էնին իրենց վարչուական իշխանութիւնը: Իրենց ատենական ու տնտեսական գործոց կարգարութիւնն ընտրեալ պաշտմէից ձեռքը յանձնեցն, երբ 1713ին վերջերը՝ Դրանսիրւունից վերին կուռավորին գրած ալշերագրին մէջ՝ ծանսանելին ետքը թէ Հայ ազգէն բաւական մուուի ինումբ մը կերպը Հայաքա- պարութաղթեց. եւ — որովհետեւ այսպիսի հասարակութիւն մ'առանց կանոնաւորեալ ատենակալութեան չի կրնար կենալ, — կը խնդրէ զօրաց վերին հրամանասարէն որ կերպ քա- զարին տայ հրաման ատենակալութեան պաշտոն վարել կարենալու: Ծգայնվիլ կոմը՝ 1714 չոկտ. 10ին տուած հրամանագրէն Հայաքա- պարին գտաւորին եւ իւր երդուեալներուն՝ հրաման կու տայ իրենց պատշաճ համարածին համեմատ վճիր տալու Ծգայնվիլ այս հրամա- նագիրը Ասաշէպէչէն — 1715 Փետր. 14ին տուած երկրորդ պատմէնվիլ ալիրողացուց, որ Հայոց գաղթականութեան ինդրուածին հետեւութեամբ մասնաւոր կը պարագակ հեռան յատուկ գտաւոր մ'ընտրելու իշխանութիւն կու տայ: որուն պէտք է — կըսէ — պատշաճ յարգանքն ու պատիւը տալ՝ մինչեւ որ հասա-